

DOSPĚLÍ MEZI SEBOU

Pastoračně psychologická studie

Tento výklad se pokouší využít bádání hlubinné psychologie pro pastorači. Nejprve naznačíme individuační a socializační proces od počátku života do dvaceti let. Pak budeme charakterizovat čtyři základní poruchy v mezilidských vztazích, z nichž vyplynou některé pokyny pro praktickou pastorači. Příklady vzaté z manželského partnerství platí v zásadě pro všechny mezilidské partnerské vztahy a jsou zvoleny tak, aby je sám čtenář — byť s rezervou — poměrně snadno uvedl do souvislosti s analogickými problémy z pastorační praxe i s vlastním chováním.

Převážná část vykladu je vzata z publikace: Annelise Heigl–Eversová a Franz Heigl; *Lieben und Geliebt werden in der Ehe: Eheleute unter sich*, sv. 3, Stuttgart 1969. Zkrátil a pastoračně psychologické poznámky zpracoval studijní tým. (Je třeba upozornit, že psychologický výklad je zde založen na (neo)psychoanalýze a že ne všechny jednotlivosti jsou jinými směry hlubinné psychologie uznávány. Přesto seznámení s vyslovenou teorií umožňuje lépe pochopit mnohé z lidské psychiky a praktické pokyny, jak s takovými lidmi jednat, jsou velmi užitečné. – Ještě je třeba upozornit, že v tradiční středoevropské psychiatrii mají termíny „schizoidní“ a „depresivní“ poněkud odlišný obsah. – Pozn. red.).

I. INDIVIDUACE A SOCIALIZACE

Proces vývoje člověka z hlediska *individuace*, vytváření vlastního Já, je vlastně sled oddělování. Z hlediska *socializace*, schopnosti včlenit se do společnosti, je to nacházení objektu, postupné objevování matky nebo jiné první vztahné osoby a později dalších osob jako jednotek oddělených od Já.

Dítě objevuje a zkoumá Ne-já malými vývojovými krůčky. Tento proces vede od nediferencované jednoty s matkou v nejranější životní fázi k rostoucí důvěře k ní a k jiným lidem.

Tento vývoj prochází ve specifických věkových obdobích krizemi a konflikty a umožňuje dítěti, aby si postupně rozvinulo vlastní styl kontaktů. Každá z fází, kterou naznačíme — předstupeň vztahu k objektu, strach osmého měsíce, období vzdoru, oidipovské stadium — je současně krizí vývoje, je konfliktem mezi regresivně pasivními touhami dítěte po živícím prsu matky nebo dokonce po ukrytí v mateřském těle a jeho progresivními tendencemi k aktivnímu kontaktu s rodiči a sourozenci, k mnohostranným interakcím, ke společenství i mimo klan, s kamarády a přáteli.

V každé této fázi se rozhoduje, zda dítě dosáhne dalšího stupně socializace nebo ne, a to podle toho, zda rodiče podporují spíše regresivní nebo spíše progresivní síly. Socializaci je potom třeba chápat jako krizově probíhající vývoj, v němž se dítě učí vycházet s lidmi své primární skupiny a vytváří si zvláštní, svérázný styl kontaktů.

Bezobjektová fáze: kojenec pociťuje sebe jako jednotu s okolím

Po plné symbióze dítěte s matkou v době těhotenství dochází porodem k oddělení, jež oba hluboce zasáhne. Biologicky je teď dítě od matky odloučeno: funkčně je však kojenec ještě dlouho s matkou spojen. R. Spitz, který velmi přesně

pozoroval kojence a nejmenší děti, mluví o stavu nediferencovanosti a o bezobjektovém stupni. Říká: „Novorozené dítě nejenže není schopno rozlišovat jednu věc od druhé, neumí je ani odlišit od svého těla a vnímá v této době své okolí jako něco, co ještě není od něho odděleno. Prs, který ho živí, vnímá proto jako část sebe“. Portmann razil pojem fyziologicky předčasného porodu člověka, aby označil jeho dalekosáhlou závislost na matce zvláště v prvním roce života.

Konec třetího měsíce – první úsměv dítěte vyznačuje předstupeň vztahu k objektu

Teprve pozvolna se kojeneček učí rozlišovat mezi Já a Ne-já a dostává se tak z bezobjektového stupně vývoje k objektovému předstupni, jak tuto fázi pojmenoval a popsal Spitz. Tento předstupeň vztahu k objektu znamená uvolnění z nediferencovaného, bezobjektového, předindividuálního stavu. Začíná na konci třetího měsíce dítěte prvním úsměvem kojence.

Podle Spitze je toto první pousmání prvním slabým náznakem přechodu kojence od plné pasivity k aktivnímu chování. Vymezením matky se rozvíjí rudimentární Já. Přesto se však tento první úsměv nevztahuje k osobě: neplatí jen matce. Úsměv vyvolává každá libovolná osoba, splní-li podmínky signálu, tj. sama se na kojence usměje a přitom kývá hlavou.

Jinými slovy: pro zážitek dítěte v této vývojové fázi jsou osoby zaměnitelné. Současně je tato fáze prvním krokem k vymezení Ty a Já. O sociální reakci úsměvu jako známce nového organizačního stupně nejmenšího dítěte říká Spitz: „Dítě se přiklání od přijímání vnitřních podnětů k vnímání vnějšího okolí“. Začíná se řídit principem reality. Tvoří se předvědomé a nevědomé a navzájem se diferencuje. Začínají fungovat první stopy Já. Nastává obrat od pasivity k aktivitě. Chápeme-li tyto různé aspekty jako fasety jednotného dění, ukáže se nám, že tu pro dítě začal nový životní způsob, nová éra jež se zásadně liší od předešlé a projevuje se také v chování dítěte.

Strach osmého měsíce – zřetelnější stopa rodičího se partnerství

Další fáze uvolňování dítěte z nediferencované bezobjektivosti a nerozlišené jednoty s matkou a současně obratu k Ty je vyznačena kojenečským strachem osmého měsíce, který rovněž popsal Spitz. Na úsměv pokyvující tváře už dítě nereaguje smíchem: projevuje naopak zcela jiné charakteristické chování. Spitz je popisuje slovy: „Projevuje se od prostého vylekaného pohledu až k pláči a křiku, přičemž, jak jsme pozorovali, prochází stupnicí, jež odpovídá způsobu, jakým dítě získalo vztahy k objektu. Dítě se schovává pod pokrývku, položí se v postýlce na břicho a schová hlavu pod polštářek. Přikrývá si obličej zvednutou košílkou nebo si zakrývá oči rukama“.

Tyto vnější formy úzkostné obrany ukazují, že kojeneček teď rozlišuje mezi důvěrou a nedůvěrou. Přimyká se k důvěrnému obličejí matky a odmítá jiné obličej, jež důvěrně nezná. Tak se začíná konstituovat a prožívat objekt (Spitz). Jinak řečeno: navazuje se nejprvnější mezilidský vztah, vyznačuje se zárodečné partnerství: první osoba, k níž se dítě vztahuje, matka, je od nynějška nezaměnitelná, a dítě se učí rozlišovat mezi „přátelským“ a „cizím“.

A tak to jde dále: individuace člověka, utváření jeho Já, znamená diferenciaci dítěte z původní jednoty s matkou a je to tedy postupné oddělování. Každým oddělovacím krokem, který slouží individuaci, se umožňuje krok zrání, sloužící socializaci, krok k nalezení objektu, k utvoření vztahu k Ty. Vytváření Já a schopnost ke kontaktům a k začlenění do společenství jsou na sobě závislé.

Třetí rok života – cvičné fáze dětské vůle (období vzdoru)

Ve třetím roce nastává tzv. období vzdoru, jež souvisí se schopností říci Já, ale také Ty. Rozvoj vědomí Já je spojen se zesíleným vědomím Ty, což se projevuje i tím, že dítě začíná výrazy Já a Ty v řeči používat. Až dosud mluvilo dítě o sobě i o druhých ve 3. osobě.

Tzv. období vzdoru je třeba z hlediska dětského vývoje vidět jako cvičnou fázi dětské vůle, kdy se dítě dále uvolňuje z předindividuální harmonie a zároveň rozvíjí potřebu nových možností kontaktu, a to s účastníky her a s kamarády.

Čtvrtý rok života – pocit společenství a pohlavní diferenciaci

Asi ve čtvrtém roce roste pocit společenství a zintenzivňuje se přání být pohromadě s jinými dětmi a hrát si s nimi. V této době vzniká také zvědavý zájem o pohlavní orgány, u sebe i u druhých. Tak začíná nové sondování, jež zasahuje vlastní Já i Ty, totiž pohlavní diferenciaci. Lidé se nyní podle svého pohlaví dělí na muže a ženy. Dosud převažující dělení na mateřský a otcovský svět se tím relativizuje.

Pátý rok – příklon k druhému pohlaví

V další fázi, asi kolem pátého roku, zvědavost vůči druhému pohlaví vzrůstá. Přibývá zájmu o děti druhého pohlaví, současně se zkusmo projevují pocity lásky vůči rodiči opačného pohlaví, se všemi vnitřními a vnějšími konflikty, které pojmově vyjadřuje oidipovský komplex. V této době se dítě přimyká k rodiči opačného pohlaví, zatímco rodiče stejného pohlaví odmítá jakožto rivala. Chlapec skutečně projevuje větší nepřátelství vůči otci, dcera vůči matce, a u mnoha dětí pozorujeme, že vyjadřují skutečnou zamilovanost vůči matce nebo otci, chtějí mít milovanou osobu pouze pro sebe a reagují žárlivostí a nenávisť, stejně jako dospělí v podobných konfliktech.

Objasnění role rodičů v oidipovských konfliktních situacích se v této souvislosti vzdáme. Důležité je však toto: v oidipovských situacích vrcholí a předběžně se uzavírá vývoj mezilidských vztahů dítěte v první zkoušce vlastní pohlavní role, v přimykání k jednomu rodiči a ve střetání s druhým. V oidipovských střetech se zhušťují vnější konflikty dítěte, jimiž dosud prošlo ve svém styku s lidmi. Z těchto pozitivních zkušeností i konfliktních porážek ve vztahu k rodičům, sourozencům a kamarádům si dítě v této fázi vytváří první podobu svého stylu kontaktů a interakcí. Tento styl je určen způsobem, jak dítě prožívá samo sebe ve vztahu k autoritám a ve vztahu k muži a ženě. Tady se určuje, zda se u dítěte rozvinou spíše heteroerotické nebo homoerotické city, zda jeden směr citů více nebo méně vyloučí druhé, nebo zda budou navzájem v přiměřeném vztahu.

Společně a vzájemně (tranzitivní fáze)

V tomto stadiu dětského vývoje vystupují postupně stále více zacílené a tranzitivní pocitové podněty, jak je popsal Lersch. Jsou to pocity specificky zaměřené na určité osoby a pocity vyvádějící člověka z něho samého. Je to potřeba účasti na světě, ale ne ve smyslu vlastnění, jež chce mít vše pro sebe, ale ve smyslu příslušnosti ke skupině. Lersch rozlišuje u tranzitivních pocitových podnětů podněty společenství, např. sympatie a antipatie, a podněty vzájemnosti, soucítění. Pětileté dítě se začíná radovat nebo být smutné společně s rodiči, sourozenci nebo kamarády.

Osmý až devátý rok – vývoj schopnosti milovat v užším smyslu: druhý je stejně důležitý jako já

Přesto však nemůžeme u této citové přichylnosti ještě mluvit o lásce. Dítě není ještě schopno lásky ve vlastním smyslu slova. Trvá o něco déle, než se citově překoná narcistické a egocentrické stadium novorozenecké doby (první tři týdny života), kojenecké doby (první rok), období malého dítěte (od druhého do šestého roku života). „Pro dítě do sedmého nebo osmého roku existují druzí lidé hlavně jako prostředek uspokojení vlastních požadavků“ říká Erich Fromm (*The sane society — Zdravá společnost*, Londýn 1956).

Nejdříve asi ve věku mezi osmi a devíti lety je dítě zralé pro to, aby prožilo lásku; klíčí v něm pocit, že potřeby druhé osoby jsou stejně důležité jako jeho vlastní, jak lásku definuje Sullivan.

Lásku v tomto smyslu člověk prožívá nejprve a především vůči lidem stejného věku a ne primárně vůči rodičům: vždyť láska předpokládá horizontální vztah mezi osobami téhož věku. Tomu odpovídají i sociologická pozorování, podle nichž platí: čím častěji jsou osoby mezi sebou v interakci jako sobě rovné, tj. čím méně autority mají jedna nad druhou, čím méně často jedna z nich navazuje interakci než druhá, tím větší je jejich přichylnost (Homans: *Teorie společenské skupiny*, Kolín n. R. 1960).

Vědomá nebo nevědomá žárlivost rodičů na pocity, jež dítě rozvíjí vůči vrstevníkům, je podle Fromma hlavní překážkou pro rozvoj dětské schopnosti milovat.

Patnáctý až dvacátý rok – rozvoj schopnosti začlenit se do společenství (objev a zkušenost věrnosti)

Další fází intenzivnější socializace, vývojem schopnosti začlenit se do společenství, je adolescence (asi od patnáctého do dvacátého roku). Je to zvláštní vývoj kvality Já: „věrnosti“. Erikson popisuje věrnost jako „schopnost být dobrovolně loajální vůči druhým navzdory nevyhnutelným protikladům hodnotových systémů“. Mladiství hledá závazná přátelství; chce být členem skupiny, kterou si sám zvolí, ve které najde závazné hodnoty a platná pravidla. Tím se předběžně uzavírá proces vývoje, který jsme tu naznačili.

Cíl: sebepotvrzení a sebeodevzdání

Individuace a socializace, v jiné terminologii sebepotvrzení a sebeodevzdání, patří ve vývoji lidského dítěte neodlučitelně k sobě. Oddělování od primárních vazeb,

jež nebyly svobodně zvoleny, vazeb na matku nebo jiné pečující osoby, na rodiče a rodinu, tedy stoupající sebepotvrzení na jedné straně, a rozvoj touhy po kontaktu, potřeby určitého My, tedy rostoucí sebeodevzdání na druhé straně, si vzájemně odpovídají. Na počátku lidského vývoje stojí naprosto nesamostatné dítě, jež nemá vlastní Já, jehož forma kontaktu je plně egocentrická, dítě, které zná jen vlastní požadavky a potřeby. První osoby, s nimiž navazuje kontakt, jsou pro ně pouhým prostředkem uspokojení požadavků. Na konci zdravého vývoje stojí v adolescenci osoba, funkčně odlišené a samostatně postavené individuum s dozrálou formou snahy o kontakt a stylu interakce: požadavky a potřeby druhého se berou stejně vážně jako vlastní.

Utváření Já a vztáženost k Ty jsou propojeny

Je-li vývojový proces dítěte narušen působením určitých faktorů prostředí, je individuace i socializace zasažena stejně. Každá zábrana při utváření Já je spojena s poruchou vztahu k Ty. A naopak každé podvázání potřeby určitého My je v téže míře zábranou sebepotvrzujících sil.

II. ČTYŘI ZÁKLADNÍ NEUROTICKÉ STRUKTURY NARUŠENÉHO VÝVOJE

Velké množství možných poruch můžeme roztřídit podle čtyř základních poruch, které se projevují ve vývoji speciálních neurotických struktur. Psychologická struktura se vyznačuje tím, že se její části vztahují k sobě navzájem a ke svému celku ve smyslu poměrně stabilní organizace. Tyto části jsou složky zpracování zážitků a stylu chování.

Tyto struktury jsou výsledkem nesčetných interakcí mezi dítětem a osobami, k nimž se vztahuje ve svých prvních pěti až šesti letech, tedy v životní fázi, kdy je dítě nejtvárnější a vliv vychovávacích osob největší. Podle míry zpracovaných iracionálních strachů mohou být tyto struktury více nebo méně neurotické. V souvislosti s naším tématem nás na těchto čtyřech základních neurotických strukturách zajímá především aspekt socializace. Budeme sledovat typické habituální narušené formy prožívání kontaktů, jakési znetvořeniny zdravých potřeb My, jak se projevují *v manželském vztahu*.

V dalším textu krátce naznačíme kontaktní formy vlastní těmto strukturám, a předešleme vylíčení jejich vzniku. Nato vyjdeme z nápadných jevových forem prožívání a chování u takto strukturovaných lidí, vylíčíme jejich vnitřní rozpoložení a latentní požadavky na manželského partnera. Nakonec se pokusíme popsat charakteristický styl interakcí takových lidí.

Cítí-li se člověk bezprostředně osloven, snadno se stahuje do sebe; proto tu naznačujeme jen styl interakcí v manželském partnerství. Přeje-li si někdo zpracovat vlastní životní zkušenosti, může si tyto manželské souvislosti snadno přenést do životních i pracovních vztahů vlastního života.

Tyto čtyři struktury se nazývají – s použitím staršího psychiatrického názvosloví ne právě šťastně – schizoidní, depresivní, obsedantní a hysterická.

A. Schizoidní struktura

Od nedostatku bezpečí k elementární nedůvěře

Novorozený člověk potřebuje ve zvláštní míře bezpečí. Riemann k tomu říká: „Má-li se dítě přiklonit ke svému prostředí s důvěrou, má-li najít své první Ty, první objekty musí se mu toto prostředí jevit vskutku přijatelně, musí budit důvěru – musí být přijatelné ve smyslu přiměřenosti potřebám věku nejmenšího dítěte. Nejmenší dítě potřebuje atmosféru, jež umožňuje samozřejmou komunikaci s okolím; tuto komunikaci lze nejspíše popsat jako bezpečí, pocit, že jsem někde schován, že je mi dobře, že jsem sazen v přiměřených životních podmínkách“. Chybí-li toto bezpečí, musí-li se dítě obejít bez tělesné něžnosti, tepla a náklonnosti – což bývá častý případ u dětí vyrůstajících v institucích – dochází i přes nejlepší výživu, hygienu a zvláštní materiální péči k těžkým, nenapravitelným škodám v tělesné a duševní oblasti, k tzv. hospitalismu.

V situacích dětství, jež podporují vývoj schizoidní struktury, vždy chybí zahřívající bezpečí a dítě je takovému strádání vystaveno víceméně stále. Je to časté u nechtěných dětí nebo u dětí brzy odloučených od matky nebo od rodičů, kdy dítě brzy ztratí osoby, k nimž navázalo první vztah, nebo když se tyto osoby často střídají. Opakované změny prostředí především v prvních dvou letech života, jiné okolnosti vyvolávající neklid v nejranějším prostředí dítěte nebo osudný fakt, že se dítě narodilo do krize rodičovského vztahu, to jsou další faktory, jež podporují vývoj schizoidní struktury.

Přesto však na vznik schizoidní struktury nepůsobí tolik vnější okolnosti, jako spíše způsob vztahu mezi rodiči a dítětem. Jako příklad uvedeme rodiče, kteří už maličkému dítěti občas dali zcela bezdůvodně pohlavek, aby plakalo: plačící dítě fotografovali, „protože přitom vypadá tak rozkošně a komicky“. Potom dostalo něco „za odměnu“, dárek nebo pochování. Fotografie se později škodolibě ukazovaly známým a příbuzným. Přitom to rodiče nemysleli zle, spíše se domnívali, že s dítětem zacházejí naprosto láskyplně.

Tak se nemůže rozvinout důvěřivá oddanost k blízkým lidem. Místo ní se vytváří nedůvěra, která v těžkých případech zcela pronikne životní pocit a vztah k druhým lidem. Z této nedůvěry se často rozvíjí *circulus vitiosus*: dítě najde vlivem své nedůvěry málo kontaktů s vrstevníky. Proto se nenaučí druhé děti v jejich odlišnosti dostatečně znát. Nespřátelí se s nimi a nerozvine si pocity sounáležitosti na základě důvěry. Neprožije příslušnost k malým skupinkám, jež představují základní vzor sociální vztáznosti vůbec. Proto mu zůstanou i vrstevníci hluboce cizí, a pocit, že žije ve světě nevlídném a cizím, pocit základní nedůvěry, se ještě posiluje.

Styl kontaktů u dospělého

Styl kontaktů u osobnosti, jež se rozvíjela za takových podmínek, se vyznačuje pasivitou v projevech citů a citové náklonnosti, neiniciativností a neaktivitou k citovému kontaktu, jež může dosáhnout extrémního stupně. K nabídce kontaktu od jiných se schizoidi chovají ponejvíce odmítavě: jsou studení a strozí až k nepřátelství. Vyhýbají se pohledovému kontaktu s druhými a v rozhovoru mluví často na přeskáčku a neúčastně. Nereagují na momentální náladu druhého ani na téma

rozhovoru, které nadhodil nebo k němuž směřuje. Protože jim prožívání druhého a možnost na něj působit připadá málo zajímavá, nestojí jim většinou za námahu srozumitelně se vyjádřit.

Vnitřní rozpoložení takového člověka je zbarveno difúzně pociťovaným očekáváním nebo nárokem na totální lásku ze strany druhého, na Jeho bezvýhradný citový souhlas. Takový člověk neustále podrobuje druhé skrytým testům, jimiž mají osvědčit svou lásku. Zkouší je, aniž oni o tom vědí, zda splňují očekávání absolutní lásky, zda jsou schopni bezvýhradného citového souhlasu. Jeden takový test spočívá v tom, že se schizoid sám chová tak nelaskavě, jak jen možno: vždyť milovat laskavého člověka není láska ve smyslu definice schizoida – taková náklonnost je přece potěšením. Tak dochází k paradoxu, že schizoid žádá od někoho tím více souhlasu, čím méně láskyhodný je sám. Vyžaduje souhlas právě pro své nedostatečně láskyhodné nebo neláskyhodné stránky.

Protože tomuto citovému očekávání nemůže žádný člověk ani při nejlepší vůli dostát, prožívá schizoidně strukturovaná osobnost stále znovu těžká zklamání a příkoří: každá citová nabídka druhého, jež neodpovídá vyžadovanému totálnímu souhlasu, znamená pro něj zraňující odmítnutí a snížení jeho osoby. Na toto zklamání a příkoří reaguje destruktivním nepřátelstvím, jež může nabývat všech stupňů intenzity, od ledového odvratu až k činné mstě.

Vnitřní požadavek takového člověka zní asi takto: ten druhý mě má, ba musí totálně milovat a přijímat, aniž bych byl k němu laskavý. Ten druhý mě musí totálně chápat, aniž bych se mu já činil pochopitelný. Na splnění tohoto požadavku mám nepopíratelné právo, protože mi v dětství láska a souhlas byly zcela odepřeny.

Typy interakcí manželského partnerství

Interakční vzorec v manželství se vyznačuje postojí činícími si nárok na absolutní lásku na jedné straně a faktickou citovou pasivitou a distancí schizoida na straně druhé. Každý partner takový nárok nutně zklame a tím vyvolá u schizoidní osobnosti destruktivní agrese pramenící ze zklamání a urážky. Tyto agrese se mohou projevat různou formou, od chladné lhostejnosti přes ledovou studenost a cynismus až k divokým explozivním výbuchům. Takové reakce dále partnera odrazují a zmenšují jeho citovou pohotovost. Partner se distancuje a citové klima v manželství je stále chladnější. Takové řady interakcí vedou nakonec k tomu, že manželé pouze žijí vedle sebe, každý hledá uspokojení mimo partnerský vztah, nebo se jejich manželství stane čistě účelovým svazkem zájmů, který drží pohromadě jen shodou (materiálních) zájmech partnerů vůči vnějšímu světu.

Pastoračně psychologické poznámky

Především Je třeba říci, že člověk, který se vlivem chybného vývoje v raném dětství vyvinul v osobnost chorobně schizoidní nebo postiženou některou z dále popsaných neurotických forem, může očekávat skutečnou pomoc jen od psychologa resp. psychoterapeuta. Pro kněze je znalost těchto souvislostí užitečná ze dvou důvodů. Jednak může pochopit situaci. Může uznat, že takto založený člověk není „vinen“, když se mu nedaří rozrazit bludný kruh, v němž se nachází. Jakýmkoli náběhům a „dobré vůli“ k tomu nesmíme rezignovaně upřít víru a důvěru.

Za druhé: žádná z narušených struktur, naznačených v článku, se normálně nevyskytuje „v čistém stavu“. V různých odstínech nacházíme jejich stopy všude, kde mají lidé spolu těžkosti – i tam, kde se pohybují v mezích „normality“.

I kněz může v mnoha lidských reakcích, s nimiž se v pastoraci setkává, poznat své způsoby chování jako ve zvětšovací skle. Tak se i jemu samotnému nabízí rovina, na níž se může kriticky korigovat, vyhnout se nezdravému rozpolcení sebe sama a rozvíjet se dále jako harmonická osobnost.

Pro pastoraci, jež se obrací ke schizoidně strukturovanému člověku, mohou být snad k užítku tyto poznámky:

1. Začne-li se náš protějšek nevědomky chovat tak, že se to dá vykládat jako test lásky nebo spolehlivosti, budeme to hodnotit pozitivně, protože takový test není možný bez nějaké osobní komunikace. Pro kněze je to znamení, že nezůstal „úřední osobou“.

2. Kdo klade na sympatii nároky, jež jsou vlastně testem lásky, ten lásku postrádá a chce to dohnat: v jistém smyslu má právo to dohnat. Při vlastní otevřenosti a interpersonálním pochopení tyto požadavky, jež jsou vlastně testem, jako takové uznáme a *nejdříve* je přijmeme.

3. Hned je však třeba si vyjasnit otázku, zda smíme doufat, že se obejdeme bez psychoterapeuta. V pochybnosti by kněz neměl přeceňovat své možnosti. I při nejideálnější osobní vůli je pravděpodobné, že všechna snášenlivost a přijímání druhému nepomůže a kněz sám bude blokován v práci pro jiné. Týmová práce s rozdělením kompetence a skupinová terapie jsou sice ještě stále neznámé veličiny a teprve rozpracovávané možnosti, z hlediska léčebného úspěchu však všechno jiné než luxus, zvláště při prudkém vzestupu schizoidních struktur, který je následkem nezvládnutých společenských změn.

B. Depresivní struktura

Rozmazlující matka

Zcela jiný obraz poskytuje depresivní osobnost. Nejprve podmínky jejího vzniku v raném dětství: i v tomto případě se vyskytují první náběhy v nejtělejších dětství, i když o něco později než u schizoidní struktury. Také zde je hlavní příčinou porucha vztahu matky a dítěte.

F. Riemann popisuje dva mateřské typy, jež poskytují podnět k vývoji dítěte v depresivní osobnost. Především jsou to rozmazlující matky, jejichž chování k dítěti se vyznačuje velkým hýčkáním. Děti mají být a zůstat malé a bezmocné. Tyto matky si v hloubi srdce přejí, aby se dítě neosamostatnilo. Nechtějí dítě pustit ze závislosti; nepřiměřeně je rozmazlují se skrytou tendencí, aby je dítě dále potřebovalo a bylo na nich závislé.

Rozmazlování v zásadě vždy znamená brzdu vlastní iniciativy dítěte. Dítě není ve své iniciativě povzbuzováno: nesmí zažít radost spojenou s každým krokem k osamostatnění. Takové matky spíše upírají dítěti každou aktivitu a tím v něm vytvářejí pocit vlastní bezmoci a bezpomocnosti. Jedna taková matka nám sdělila, že – pokud si dobře pamatuje – reagovala na první krůčky svého syna pocitem: „Ach Bože,

on mi teď uteče!“ Taková byla její nevyslovená reakce na první pokusy dítěte, aby se uvolnilo z jejího objetí, samo stálo a chodilo.

Takové dítě je „vlídně znásilňováno“, jak to vyjádřil Riemann. V tomto smyslu je tzv. rozmazlování vždy projevem vyslovené tvrdosti. Při takovém vztahu matky k dítěti nemá dítě možnost stát se sebou samým. Je pouze reagující ozvěnou matky. K tomu ještě přistupuje nárok na vděčnost, který takové matky – vysloveně nebo nevysloveně – stále na své dítě vznášejí, což projevují poznámkami jako: „Maminka to přece s tebou myslí tak dobře“. Tento nárok musí dítě splnit, nemá-li matka reagovat uraženě.

Strohá matka

Druhý mateřský typ, který podporuje depresivní orientaci dítěte, je strohá matka, která kolem sebe šíří atmosféru odříkání. Je sama strukturovaná depresivně a svému dítěti dává příliš málo, jak materiálně, tak především citově. Sama přišla v životě příliš zkrátka a nemůže proto svému dítěti dopřát to, co by materiálně i citově potřebovalo; může pouze splnit svou povinnost jako matka. Podle Biemanna se na malém dítěti projevuje především citové odříkání, tedy to, že není milováno. Z chybějící náklonnosti dojde dítě k závěru, že si lásku nezaslouží; není přece ještě schopno pochopit nedostatečnou schopnost lásky u své matky jako výraz její narušenosti. Tak se v takovém dítěti vytváří představa nasycená pocitem méněcennosti: mne přece nemůže nikdo milovat.

Vposledku je účinek rozmazlující i odpírající matky na dítě a jeho vývoj tentýž. Riemann říká: „Obojí vede k rozvoji depresivní struktury osobnosti; jen závažnost postižení je zpravidla různá a také určitý časový posun: rozmazlené dítě se dostane do těžkých úzkostí a krizí později, když totiž život není tak rozmazlující jako kdysi jeho matka a dítě nemůže najít žádnou „náhradní matku“ – ani v podobě institucí, zajištění atd.“

Dále přitěžuje okolnost, že rozmazlující matka „něžně“ brání tomu, aby malý chlapec nebo děvče prožili jiné zkušenosti mimo domácí prostředí, jež by mohly podpořit jejich vývoj. Tyto matky dávají nejrušnější způsobem, přímo nebo nepřímo, dítěti najevo, že „svět venku“ je zlý a nebezpečný: ony samy ho totiž tak prožívají. Vtiskují dítěti pocit, že lidské teplo a pochopení, láska a bezpečí existují jen doma u matky. Depresivní matky také žárlivě své dítě střeží. Každý objekt lásky mimo rodinu, mimo mateřskou oblast, např. kamarád, je pocíťován jako rival. Náklonnost dítěte k takovému rivalovi pocíťuje matka jako zradu. A tuto „zradu“ dítěti více nebo méně důrazně oplácí, od zákazu stýkat se s přítelem až k pokusům zesměšnit ho nebo jinak potupit.

Styl kontaktů u dospělého

Styl kontaktů u depresivní osobnosti se vyznačuje těmito rysy: chovají se jako pasivní objekt, čekají na iniciativu druhého a velmi rychle se vzdávají, když první setkání hned nevede k vytouženému cíli sblížení a vazby. Depresivní lidé také žijí jako květinčky, což mnohdy vzbuzuje sympatie vůči nim. Záměrná snaha vycházet vstříc druhým lidem jim více nebo méně chybí.

V partnerském vztahu mají sklon přesadit se do druhého člověka až k plné identifikaci. Jejich chování se *navenek* vyznačuje ochotou k plnému sebeobětování, takže se dalekosáhle vzdávají svých vlastních manifestních přání. V rozhovoru se dychtivě upínají k tváři a především k očím partnera; při zábavě se chovají pasivně receptivně a jejich reakce a rezonance je pomalá a těžkopádná; to se projevuje v řeči i v mimice a gestikulaci. Neradi říkají „já“, místo toho rádi užívají neurčité zájmeno „se“. I to je známkou slabosti vlastního já a jejich tendence začlenit se do většího celku a najít v něm bezpečí.

Vnitřní rozpoložení těchto *navenek* tak nenáročných osob se vyznačuje spoustou (iluzivních) očekávání. Tak očekávají od partnera, že je miluje více než sám sebe, tak jako oni se domnívají milovat jeho. Jejich základní touha směřuje k tomu, aby symbolicky splynuli s druhým. Jejich naděje skládané do jiných mají proto dychtivý ráz jakéhosi vsávání, zabírání, přivlastňování. Vnitřní nevyslovený požadavek depresivního člověka zní asi takto: partner mi musí umožnit, abych se v něm zcela rozplynul, abych se s ním slil vjedno; to mimo jiné znamená, že má být vždycky pro mě, zcela a naprosto patřit ke mně, že musí být můj.

Typické reakce v manželství

V manželských interakcích působí depresivní člověk svým trvalým chováním přirozeně většinou pravý opak toho, po čem touží: jeho postoj, plný dychtivého, uchvacujícího očekávání a jeho sklon k něžnému znásilňování partnera zneklidní a zahání do odstupu a mnohdy až na útěk. Partner se snaží takovému spoutání uniknout: brání se tomu, aby byl symbioticky rozpuštěn, sežrán – jak on to většinou prožívá. Necháává depresivního partnera samotného, buď že se často vzdaluje domácího života, nebo že se stáhne citově.

V každém případě mají partneři depresivně strukturovaných osob podle své vlastní struktury často sklon bránit se proti depresivnímu ideálu lásky, který v něčem připomíná siamská dvojčata: Nemohu jít ani na krok sám, vezmi mne s sebou všude, kam půjdeš a kam se postavíš! To je tragika depresivního člověka: snaží se své Já zrušit a rozpustit a právě tím partnera odpuzuje.

V takovém člověku pak stále stoupá hořkost, skrytá nenávisť k tomu, kdo uniká jeho touze po vzájemném prostoupení. Tato nenávisť se živí tím, že se partner – měřeno nadějami do něj vkládanými – chová egoisticky a bezohledně: neodsunuje pokaždé vlastní přání ani se jich nevzdává. Tato latentní hořkost, tyto potlačované výčitky, tato skrytá nenávisť rovněž vyhánějí partnera do ještě důslednějšího odstupu.

Pastoračně psychologické poznámky

1. Depresivně ladění lidé toho druhu, jak byl vylíčen, potřebují od kněze osobní náklonnost s odstupem; potřebují úkoly, jež kladou nároky a odpovědnost, jíž oni rostou. Cílem je tu nejdříve dozrání ustavením vlastního Já a sebezpotvrzením; to je normální předpoklad pro další zdravý náboženský vývoj.

2. Takové lidi je třeba varovat před pseudonáboženskými mystickými tendencemi ve smyslu *via unitiva*. K pravému My se totiž sami nedostanou: jejich Já není dost vyvinuté, takže jejich úsilí o sjednocení je příliš ploché a může jít ruku

v ruce s nejmasivnějším egoismem, protože vlastní nedostatečně vyvinuté Já ještě nebylo zasaženo touhou po odevzdání a egocentricky prahne po osvobozující transcenci vlastního Já.

3. Svou tendencí zabrat druhého jsou depresivní lidé náchylní k žárlivosti a mohou tak citelně rušit společenství. Na druhé straně se snadno dají odradit a jsou závislí na skutečném uznání. Pomáhající postoj kněze by u nich měl vycházet z toho pozitivního, co se najde v každém člověku. Je-li depresivně strukturovaný člověk posílen v sebedůvěře, nejenže je schopen při upozornění na své chybné postoje reagovat bez komplexů méněcennosti a s nimi spojené agresivity, ale umí je i správně nahlédnout a tím si připravit cestu k obrácení.

4. Má-li se rozhodnout, zda jde o neuroticky získanou depresivní strukturu nebo o depresivní jevy podmíněné založením nebo hormonální poruchou, je třeba obrátit se na odborného lékaře; to je třeba i tehdy, když neurotická depresivní struktura zůstává tvrdošíjná.

C. Struktura nutkavé neurózy

Příliš silná výchovná drezúra

Zcela jiný obraz poskytuje osobnost obsedantní, postižená nutkavou neurózou. Začneme u podmínek jejího vzniku: určující situace se odehrávají většinou později než u vývoje schizoidní nebo depresivní struktury. Spadají asi do období mezi druhým a čtvrtým rokem do fáze tvoření dětské vůle. F. Riemann o tom řekl: „Ranými srážkami vlastního chtění s tím, co se smí, má a musí, se v dítěti vytváří základ pro další vývoj volných impulsů a pro jeho zkušenosti s reakcí prostředí. U osobností později obsedantních se už v tomto věku potlačují živé impulsy k dobývání, vytváření a měnění, ba za určitých okolností se potlačuje jakákoli spontaneita, jakýkoli zdravý projev vůle, a obstavuje se zábranami. A to právě v té fázi vývoje, v níž je vývoj právě těchto sil osobnosti zásadně důležitý a přiměřený věku.“

Začíná to tím, že takové dítě příliš brzy a příliš výlučně prožívá, že všechno v jeho prostředí se smí dít zcela určitým způsobem a zcela určitou formou a díky reakcím prostředí prožívá každou odchylku od této normy jako nebezpečnou. Získá např. zkušenost, že ho matka kárá, když projeví živý impuls, když je hlučné nebo něco převrhne: je za to přímo potrestáno nebo prožije úzkost ze ztráty lásky. Tak si musí od začátku vytvořit nadměrnou sebekontrolu a sebesledování, což mu v různém stupni zužuje nebo odnímá přirozenou nenucenost a impulzivnost.“

Příklad: jediné dítě velmi citlivé a snadno zneklidněné matky si muselo zout boty přede dveřmi bytu, kdykoli odběhlo od hry na ulici. Když si hrálo v bytě a pod vlivem náhlého impulsu běželo za matkou do jiné místnosti a přitom rozcuchalo třásně u koberce, bylo vážně pokáráno. Matka vzala hřeben a třásně znovu pečlivě učesala, byla rozladěná a vlastní záležitost dítěte šla úplně stranou.

Všechno mezilidské dění se v takovém prostředí nadměrně určuje kategoriemi moci, např. i ve smyslu moci zvyku, tradice, pořádku apod., podle principu: buď jsem nahoře nebo dole. Za takových podmínek se u vyrůstajícího dítěte velmi brzy vytvoří

jistota, že to ve společném životě dopadá vždycky tak, že je člověk buď nahoře nebo dole, buď je kladivo nebo kovádlina.

Dětské způsoby chování

Děti tohoto typu jsou i ve styku s přáteli nebo kamarády nápadně tím, že přehnaně dbají na nadřizenost a podřizenost. Dávají např. přednost takovým hrám, v nichž mohou mít převahu nebo alespoň mají vyhlídku, že převahu získají. Tím se velmi brzy upevňuje typ kontaktů, který znamená značně omezení; člověk si i později jako dospělý nevyhledává osoby ke vztahu podle zvědavosti, sympatie nebo vzájemného pochopení, ale především podle aspektu: kdo má převahu?

Styl kontaktů u dospělých

Obsedanti se vyznačují tím, že u nich dalekosáhle chybí citová hnutí, především spontánní: jakémukoli protějšku odmítají citovou rezonanci. Obsedantní člověk zůstává při rozhovoru vnějškově nepohyblivý a jeví se nepohnutě. Vyjadřuje se relativně neplasticky a nenázorně: dává přednost abstraktním pojmům, a to i v běžné řeči. Málodky se dívá do očí. Pokud to udělá, pak většinou proto, aby nutivým pohledem prosadil svou vůli. Pro tyto lidi je charakteristická absolutní skepse vůči všem novým myšlenkám: i za závaznými formami společenského chování jsou v podstatě blokem ztuhlé setrvačnosti.

Z jejich vnitřní tendence pramení úsilí podmanit si partnera, tak aby byl přinejmenším ochoten sloužit. Muž, který žil se svou ženou ve stavu jakési trvalé hádky, řekl v rozhovoru s třetí osobou rozhořčeně: „Já vůbec nechápu, proč by mělo být tak těžké se mnou žít: stačí, když bude moje žena dělat, co chci, a bude všechno v nejlepším pořádku“. To nebyl žert ani sebeironie. Navenek žertovně a ironicky zní, co píše G. B. Shaw své přítelkyni Stelle Patrick–Campellové: „Nechci nic víc, než mít svou vůli vždy a ve všem“. Nebo: „Nebojuji rád; rád vítězím“. Přesto ani za sympatickým sebezesměšňováním G. B. Shaw neskryje, že to se svými požadavky míní zcela vážně.

Partnerský vztah obsedanta označuje Fromm jako „milující sadismus“, protože obsedant miluje jen toho, kdo se mu podrobí, kdo se vůči němu vzdá své vůle (Fromm: *The fear of freedom – Strach před svobodou*, Londýn 1942).

Vnitřní požadavek, který tak strukturovaný člověk vznáší na svého bližního, zní asi takto: druhý se má řídit zcela podle mne, má se ode mne naprosto nechat určovat a formovat, má mi být oddán a vždycky k službám. Takové požadavky považují obsedanti za zcela legitimní, protože se obdobně podrobují vlastním vnitřním požadavkům. Díky své snaze jsou nadměrně přesní, nadměrně pořádní, nadměrně dochvilní, nadměrně spolehliví. Poctivě se domnívají, že vyžadují od druhých jen něco samozřejmého, totiž to, co je samozřejmé i pro jejich vlastní chování.

Způsob interakcí v manželství

Na typu interakcí obsedanta pozorujeme především dva výrazné rysy: převáží-li tzv. úhybný postoj, tedy tendence být nepohnutý, citově chudý, být blokem ztuhlé setrvačnosti, pak je citová výměna s partnerem dalekosáhle omezena, ne-li zrušena. Nikde nežije mezilidský vztah tolik z citové vzájemnosti jako v oblasti intimní

blízkosti. Rezonance druhého zesiluje vlastní pocity a naopak. Po boku citově uhýbajícího člověka je partner v nebezpečí, že vyschne citovou žízní. Často se rezignovaně vyrovná s pouhým koexistováním bez intimity, citového tepla a něžnosti. Jedinou intimitou bývá pohlavní styk. Často se partner proti citové poušti takového manželství brání a pokouší se blok setrvačnosti uvést do pohybu. Obsedant však na to reaguje obvykle krajní nepohnutelností nebo druhého nechá, aby se marně vyčerpával jako Sisyfos.

Převládne-li v typu interakcí u obsedanta tendence k moci, sklon být ve vertikálním přiřazení k partnerovi kladivem, pak se může partner přizpůsobit jen tehdy, je-li nadměrně ohebný a vzdá-li se vlastní vůle, jak to ještě dnes pozorujeme u mnoha žen. Jinak se při odpovídající struktuře bude proti ovládací snaze obsedantního partnera bouřit, rebelovat, protestovat. Manželské interakce budou pak probíhat jako stálý – otevřený nebo latentní – boj o moc.

Pastoračně psychologické poznámky

1. Generace obsedantních neurotiků mezi katolickými kněžími dosud nevymřela. Zdá se však, že je na ústupu.

2. Úsilí o svatost se u obsedantů vyznačuje nadměrnou svědomitostí a brutalitou vůči sobě i ostatním. Namísto lásky, počaté v dialogu a sebe samu dávající, nastupuje nezřídka prosazování asketických předsevzetí a skrupulozita.

3. Nutkavá neuróza se může za určitých podmínek prostředí přenášet jako infekční nemoc. Mnohé – ne všechny – protesty proti určitému stylu duchovního vedení jsou nevědomou obranou proti obsedantním neurotikům.

4. Lehké formy nutkavé neurózy se mohou v dobrém a zdravém partnerském vztahu vyléčit. Všechny těžší formy patří do rukou odborného lékaře resp. hlubinného psychologa – tedy ne do zpovědnice.

D. Hysterická struktura

Porušená orientace na realitu

Nakonec se dostáváme k hysterické osobnosti. Podmínky jejího vzniku lze vyznačit takto: počátky této struktury leží mezi čtvrtým a šestým rokem, ve fázi přechodu od magického pojetí světa k orientaci na realitu (zkouška reality). Annemarie Dührssenová k tomu říká: „Dlouhé soužití obou způsobů prožívání můžeme pozorovat ještě u malého dítěte. Asi mezi čtvrtým a šestým rokem se rysy obou způsobů prožívání mísí. Magický úsudek o světě neznatelně ustupuje, aby si nakonec vyhradil poslední sféru v pověrečných obavách. S nástupem školního věku získalo dítě ve značné míře schopnost věcně správného úsudku. Má zajištěné vědomí vlastního Já, rozlišuje vnitřní a vnější...“

Tato schopnost věcně správného úsudku, toto jakoby vědecké získávání poznatků se podle Dührssenové nevztahuje jen na svět věcí; kritický a pochybující úsudek se vztahuje ve zdravém případě i na způsob a chování lidí v okolí a na jejich vzájemné vztahy.

Aby si dítě mohlo rozvinout orientaci na realitu, potřebuje vzory, jež by mu lidské zrání učinily přitažlivým. Vzory, jež by mu přiblížily pořádky, zákony a pravidla lidského soužití a jejich smysl. Rodiče musí dítěti vysvětlit a na vlastním životě předvést, že pořádky, zákony a pravidla i skupinové normy jsou prostředkem a cestou k tomu, abychom se spolu lépe sešli a lépe spolu vyšli.

Jakmile tyto vzory chybí nebo na dítě působí labilně chaotické prostředí, kde se dnes trestá za něco, co zítra projde bez povšimnutí, neexistuje-li v rodině nic skutečně závazného, pak dítě nutně získává nedostatečnou nebo falešnou orientaci: zkouška reality se nezdaří. Nezdaří se často ani vzhledem k vlastní roli určené pohlavím, zvláště tam, kde jsou role rodičů vyměněny: matka „nosí kalhoty“, otec „je pod pantoflem“. Tím nehlásáme nějakou podřízenost ženy, jen poukazujeme na to, že mládenec bude mít potíže s přijetím mužské role, když doma zažil otce slabocha. Podobně bude dítě nespokojeno s vlastní rolí tehdy, když se rodičům narodil chlapec místo vytouženého děvčete, nebo když toužili po chlapci a podle toho narozené děvče vychovávají.

Konkrétně vypadá ztížená orientace na realitu u dítěte asi takto:

Nezdařený věk otázek

Čtyřletý se nesmí nikdy zeptat: Proč? Nesmí se např. zeptat na to, proč se někdo v určité situaci chová tak a tak. Zeptá-li se dítě přes vyslovené nebo nevyslovené tabu obou rodičů nebo jednoho z nich, nedostane buď žádnou odpověď nebo odpověď podrážděnou nebo — a to nejčastěji — odpověď, která není vážná, neodpovídá skutečnosti.

Zdravou zvědavost dítěte, jež se přirozeně vztahuje i na mezilidské vztahy, rodiče neuspokojují, ba co horšího, neberou vážně. Často se rodiče přetvařují nebo vědomě řeknou něco nesprávného.

Nebezpečné hraní nějaké role

K tomu často přistupuje, že je dítě přímo sváděno k tomu, aby hrálo určité role, jež odpovídají očekávání rodičů, především jejich ctižádosti a snahy po uplatnění. Přijme-li tyto role, je středem rodičovské „lásky“. Ve skutečnosti je jen odměňováno za to, že ztělesňuje ideální představu rodičů a tím lichotí jejich sebelásce.

Pro aktivní hru role, tedy konstrukci fasády, uvádí Dührssenová tento příklad: Čtyřletá holčička byla poslána na vyšetření pro řadu neurotických nápadností. Už při první konzultaci se stalo toto: děcko překvapilo terapeutku mimořádně žertovným a veselým výrokem, takže se živě a souhlasně usmála. Asi za čtvrt hodiny prosí malá: Zasměj se tak hezky jako předtím! Když jí terapeutka vysvětlila, že to nejde na povel, obličejíček se zachmuřil, dítě zvažnělo a po krátkém uvažování usoudilo: „Ne, to musím nejdřív říci zase něco legračního“.

Takové děti se velmi brzy naučí být milé, roztomilé, veselé a působit sympaticky. I vůči kamarádům hrají role, které od nich očekávají, a tak si zajišťují jejich „lásku“. Hraní rolí si cvičí i mimo rodinné prostředí. Způsob chování hystericky strukturovaných osob tak získává odstín čehosi nepravého.

Styl kontaktů u dospělých

Styl kontaktů lidí s hysterickou strukturou lze charakterizovat iniciativou a aktivitou v navazování kontaktů. Takový člověk přistupuje k druhým impulzivně, vyzařuje šarm a okouzlení. Ovládá podmanivé úsměvy a umí šířit oživenou atmosféru. Živě reaguje na podněty druhých, někdy přehnaně silně a jaksí nepravě, což pramení z nacvičeného hraní rolí. Líčí-li události a příhody, pak barvitě a s pohnutím: kvůli efektu však rád přibarvuje nebo přímo překrucuje.

Typ interakcí manželského a mimomanželského partnerství

Vnitřní rozpoložení takových lidí určuje požadavek, aby partner myslel v první řadě na ně. Jsou posedlí egocentrickou touhou být stále uctíváni, uznáváni, potvrzováni. V každé chvíli chtějí být středem pozornosti a obdivu druhého. Riemann připomíná v této souvislosti bajku o pávu, který se žení s obyčejnou slepicí. Havrani, působící na radnici jako úředníci, se diví, že si tak nádherný páv chce vzít nenápadnou slípku. Na to páv odvětí: „Já a moje žena mě šíleně milujeme“.

Vnitřní požadavek hysterické osobnosti na partnera zní asi takto: druhý mě musí pokládat za neodolatelného a musí být šťastný a vděčný, že mě smí milovat a obdivovat. Tento požadavek pramení z toho, že se přece ze vsí síly snažím udělat partnerovi svět barvitější, jasnější, zkrátka okouzlující.

Tragika mezilidských vztahů u takových lidí začíná často právě v partnerství založeném natrvalo, jako je manželství. Dokud je vztah volný a nezávazný, dokud není všední, může partner hystericky strukturované osobnosti pokládat delší dobu za láskyplnou osobní náklonnost to, co je ve skutečnosti předváděním vítězného šarmu, tj. tendencí strhnout partnera k obdivu. Hysterický člověk je většinou okouzlující jen tak dlouho, dokud je vztah nezávazný. V manželství se toto kouzlo často brzy ztrácí, protože jeho předpokladem je právě nezávaznost.

Tak se oba partneři v manželství mění způsobem, který zklame oba. Partner se rozčarovane odvrací, protože pomalu prohlédne, že láskyplný a uchvatný hysterik chce prostě být zářícím a obdivovaným středem. Hysterik je zklamán, protože „vrcholné období“ vzrušení, kdy uchvacoval a byl dobýván, okouzloval a byl obdivován, ve všednosti manželství nevydrží.

Další možnost konfliktu spočívá v tom, že hystericky strukturovaný partner má chuť druhého partnera využívat jako vývěšního štítu pro vlastní nerealizovanou ctižádost a snahu po uplatnění. Druhý se tím bude cítit využíván a otevřeně nebo skrytě bude protestovat.

Pastoračně psychologické poznámky

1. Žádný pojem psychopatologie se nechápe tak často špatně jako pojem hysterie, která se lidově používá jako pohrdlivé hodnocení, ba skoro jako nadávka. Přitom však, jak ukazuje geneze tohoto typu, nejde u hystericky strukturovaných osob o ten typ lidí – převážně žen – s nímž se každý celibátník setkává a má s ním značný kříž, který je však zpravidla snadné prohlédnout.

Staré pravidlo, že hysterika je třeba chladně odbýt, je jistě správné při akutní atace, ale křesťanské je jen tehdy, když tím netrpí vlastní přijetí hysterika v nitru jako člověka a zásadní kladný přístup k němu.

2. Neuroticky získané hysterické struktury se vyskytují u obou pohlaví. Jelikož se takoví lidé zdají být velice činorodí a pohotoví, nemusí kněz – zvláště jde-li o inteligentní lidi – jejich hranou roli snadno prohlédnout.

3. Prohlédneme-li hysterikovu hru, vede to většinou k přerušení přetvářky (jež není vždy vědomá), ale ne k uzdravení.

4. Každá intenzivní náklonnost, i v náboženské oblasti, je a zůstává nebezpečná. Normalizující, střizlivý, láskyplný životní rámeček a sem tam vložený korektiv se může u lehčích forem projevit blahodárně.

Závěrečné poznámky

Poruchy ve schopnosti milovat a jejich naznačené geneze vysvětlují jen jeden výsek oněch mezilidských těžkostí, jež dospělí mezi sebou mají.

Informace tohoto nebo podobného druhu nemají z kněze udělat jakéhosi pastoračního psychoterapeuta nebo podobně. Mohou sloužit k tomu, aby něco pochopil ze „sousedního povolání“, aby byl schopen získat lepší orientaci o oblasti své kompetence a v budoucnu se jako platný člen týmu lépe vyrovnával s nouzí člověka.

Studuje-li lékař a psycholog teologii, získá mnohou korekturu svých představ o víře a mnohý impuls pro svůj život z víry. Teolog, který se zabývá psychickými nápadnostmi, vidí, že ve hře je přirozeně i on sám a jeho okolí. Získává tím šanci, aby se uměl sám nad sebou pousmát, a tím také šanci k vlastnímu zharmonizování, vždyť my všichni nejsme jen hříšníci, ale možná také (popř. ve spojitosti s tím) trochu neurotici.

ThB (1972)